

CZU:

UNITĂȚI DE MĂSURĂ MEDIEVALE DESCRISE ÎN „LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI” A LUI MIRON COSTIN

Victor Stan, dr., conf. univ., V. Șoimu, masterand
(Universitatea de Stat a Moldovei)

Una din caracteristicile cunoașterii umane este reprezentată de o viziune cantitativă – nu numai calitativă – a lumii reale. Celebrul aforism pitagoreic potrivit căruia lumea este guvernată de numere nu vrea să exprime altceva. Evaluarea cantitativă a lumii și a fenomenelor ei presupune măsurări, iar măsurările presupun definirea unor unități și etaloane. Progresul științific și, legat de el, cel tehnologic – au sporit în mod impresionant numărul obiectelor și manifestărilor ce trebuie măsurate și, implicit, numărul unităților necesare. Despre apariția mijloacelor de măsurare se știe foarte puțin. Ele datează atât de demult încât chiar primele izvoare scrise descoperite pe teritoriul dintre râurile Tigrul și Eufurat deja conțineau date despre unități de măsură. Până în zilele noastre nu au ajuns numele inventatorilor, spre exemplu, a riglei, greutateților marcate (cântar) etc. Nu există o confirmare sigură despre apariția primelor mijloace de măsurare la un popor anume. La început oamenii au încercat să determine distanța, stabilind anumite unități de măsură, însă aceste unități de lungime erau departe de a fi precise. Așa, unele „unități” antice au ajuns până în zilele noastre. Metrologia medievală românească diversificată și variată din punct de vedere al valorii, este unitară prin denumirea acestora, termenii fiind cunoscuți și folosiți în toate ținuturile populate de români. Multe date din istoria Moldovei medievale din acea epocă (1595-1661) sunt redată numai în letopisețul lui Miron Costin. În anul 1677 Miron Costin scrie „Cronica țărilor Moldovei și Munteniei” în care autorul descrie soarta grea a moldovenilor sub robia turcească. Autorul descrie și despre cucerirea Daciei de către romani, unele evenimente care au avut loc în timpul dominației romane, pustiirea Daciei de către tătari, expune descălecatul în Moldova al lui Dragoș-vodă. Un rol deosebit în letopiseț este destinat descrierii unităților de măsură care includ toate domeniile activității sociale, culturale, comerciale ale statului feudal moldovenesc și ai locuitorilor săi.

Unități de suprafață și lungime

„În caputulu alu treila” al letopisețului se descrie cum Ieremia-vodă (1600-1606) îndemnat de turci a strâns oastea sa și străină și a pornit cu război asupra lui Mihai-vodă, care lângă satul Verbie câștigă bătălia și-l gonește pe Ieremia-vodă până la Hotin. Aici Ieremia-vodă lasă slujitorii săi, iar „el singur au trecut leși pentru ajitoriul”.

„Era leșii pe aceia vreme strănși toți la sânul, la Varșav, sfātuindu oastea împotriva șfedului, ca craiul leșescu Jigmontu fiindu dreptu *moșan* aceii crăiei” a fost ales crai. Jigmontu, care se pregătea de război cu suiezii, i-a promis ajutorul dacă î-l va ajuta în războiul cu suiegezii și cu condiția „să lasă cuprinsă țărilor aceste de Mihai-vodă, Ardealul, Moldova, Țara Muntenească”.

„În caputulu alu doisprădzec” se arată, că după maziliia sa Barnovschi hatmanul „au strânsu boierii și țara și le-au dzis că nu mai poate să sature pânțelele turcilor fără fundu...și n-au mărșu la împărăție, ce-și cumpărasă un târgu în Țara Leșască, anume Ustia, cu câteva *ocine* nu departe de Nistru”.

Un tablou asemănător se descrie și în capulu al cinspredzece când „Moysăi-vodă după mazilia sa den domnie, satul de binele turcilor, au mârșu în Țara Leșască, petrecut de boieri câțva până la margine unde-și apoi, după câțva ani petrecuți în odihnă, cu *ocine* în Țara Leșască și cu cinste de la leși, s-au fârșit și viața pre vremea domniei lui Dabije-vodă”.

După scoaterea din scaun a lui Vasile-vodă de către Gheorghie Ștefan-vodă, el s-a îndreptat spre Hotin, de unde a trimis soli „la cuscru-său Hmil, hatmanul cazacescu și la ginire-său, Timuș cerându ajutoriu cum mai de sirgu”. A fost trimis sol la leși și Miron Costin „la starostele de Camenița, la Pătru Potoțchii, feciorul hatmanului Potoțchii, la ieșitul căruia den robie crâmului mare ajiutoriu îi dăduse Vasile-vodă cu banii săi...Și cu aceia solie, aflându-l pre starostele, cale de trei dzile mai sus de Camenița la niște *ocine* a lui, îndată au lăsat toate trebile sale și au purces spre Camenița”.

„În capitulu alu optu” cronicarul Miron Costin descrie lupta dintre leși și turci lângă Răut, câștigată de leși, care se instalează cu tabăra pe valea Coboltei. „Și pierduse și Schindern-pașea nădejde de a-i dobândiră și trimisesă la Jolcovschii Schinder-pașa, poftin-du să-i trimițăun să știe turceasca. Au trimis Jalcovschii, ce apoi nu l-au mai slobodzitu Schinder-pașea pre talmaciul acela. Cându au fostu amu aproape de Nistru, la o *milă* de loc de la Movilău..., acolo descălecasă oastea leșască”.

„În caputu alu dzecilea”.

- *cot* – măsură de lungime egală cu lungimea brațului de la îndoirea cotului până la vârful degetului de mijloc cu dimensiuni de la 0,4-0,65 m;¹
- *sulita* – unitate de lungime a armei de lupta cu dimensiuni de aproximativ 0,8 m;²
- *stat de om* – unitate de lungime cu dimensiuni de 1,7-1,8 m.³

¹ – „Letopisețul Țării Moldovei”, Ed.Hyperion, Chiș., 1990, pag.14, 223;

² – Ibidem, pag.223;

³ – Ibidem, pag.223.

Un tablou asemănător descrie cronicarul și întâlnirea solului leșesc de către Ștefan-vodă Tomșa. Astfel „ieșindu-i Ștefan-vodă o *milă* de loc înainte cu câteva gloate, în carată cu sine solul nu l-au poftit, nice au primit să hie la masa lui Ștefan-vodă, la ospătu”.

Hotinul, în anul 1634 era al leșilor în care aveau „oști mai mare și mai grijite nu să pomenescu în toată Hronica leșască. Țin minte oamenii bătrâni, carii spun că agiungea tabăra de supt târgul Cameniții până la un copaci la câmpu mai multu de o *milă* de loc, că oști avea gata cele ce era asupra Moscului și plina Țara Leșască de mulțime de oameni pre acele vremuri”.

Hmil, pisarul craiului Potoțchii, „aveau danie de la crai, lângă Ceahriu, unu locu de odaie. Acolo făcându-și și beserecă lângă odaie și adăugindu-să oameni den dzi în dzi, s-au făcut Slobodzie, anume Subotov, loc de o *milă* de la Ceahrin în câmpi pe apa Tiasmănului”.

În lupta cu Ieremia-vodă, care era susținut de leși, Mihai-vodă a pregătit oastea de 60000 oameni și husarii în frunte cu „Pătru-Lașci”. Mult a fost mirat Mihai-vodă de oaste husarilor, care era toată „în hieru, numai ochii și vergile gurii se văd”. Caii lor aveau „o tablă de hieru în frunte și mulți și la piepturile căilor pentru fereală de glonțuri. La războaie, niceodată nu mai multu din treapătul calului, sau numai cându sar asupra pedestrimei ori tabării, ca asupra oștii sprintăre, cum ieste tătarul, niceodată nu-i slobod, ca să rășchiră tătarii cu sulița nice o treabă. Sulițela loru sântu câte de opt *cofi* de lungi și cu prapore pană la pământ”.

În anul 1648 au avut loc câteva cataclisme naturale: cometa „adică steaua cu coadă, eclipsa de soare și tot într-acela an la custele neaudzite vacurilor, care toate semnele în loc bătrânii și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți sântu acestei țări menirea”. Tot în același an cronicarul Miron Costin se deplasa la școală la Baru, în Podolița, când „despre amiazăzi unu nour cum se ridica de o parte de ceriu, un nour sau o negură. Ne-am gândit că vine o furtună cu ploaie, deodată, până nu ne-am tâmpinat cu nourul cela de lăcuste, cum vine o oaste stol, în loc ni s-au luat soarele cu desimea muștelor. Cele ce zbură mai sus, ca de 3 sau 4 *sulițe* nu era mai sus, iară cările mai gios, de un *stat de om* și mai gios zbură de la pământu. Urlet, întunecare asupra omului sosindu să ridică oarece mai sus, iară multe zbură alătura cu omul, să ridica mai sus ca de doi *cofi*, până în 3 *sulițe* în sus...”.
*Descrierea acestor unități mai sus.

Unități de greutate

Dat fiind că Moldova avea relații tensionate cu leșii Ștefan-vodă Tomșa caută posibilități să îmbunătățească aceste relații. Solul trimis de leși trecu prin Țarigrad și venind la întâlnire cu Ștefan-vodă i-a comunicat, că s-au schimbat circumstanțele și nu poate fi încheiat pactul de prietenie. La aceasta Ștefan-vodă zice „Lasă, câine leșe, că te voi purta eu”. „Și neluându-și nici dziua bună de la sol, s-au întorsu la scuan și au trimis și înaintea solului pen țară, pe la toate conacele, de i-au tăiatu toate *obroacele*”.

„Și așa și Duca-vodă sfătuindu numai cu unul pentru cartea la hanul, și-au stricat domnia, den care mazilie mare risipă și greutateși asupra țării au venit, care era foarte în stat bun pre atunce și gata lucrurile să ridice numai cu o *orânduială* datoriile țării toate”.

După ce a căzut de la domnie și despărțit de doamna sa, și de boieri, și de avere Vasile-vodă fuge în „Țara Căzăcească”. Dar și aici nu întâlnește prietenie „și nici o nădejde nu i-au mai rămas în prietenșugul cazacilor, sângur s-au trasu la hanul la crâm să margă. Și acoloa șezându pre *obroc*ul de la hanul în cetatea Ghiuzlăului câteva luni, apoi de acoloa l-au trimis hanul la Țarigrad, la împărăție, pre porunca împărătească”.

Constantin-vodă sfătuindu-se cu unii vlădici și boieri strânge repedeoaste a ieșit în întâmpinarea tătarilor, care veneau fiind angajați de Ștefăniță-vodă și de șahul Bulat. „Într-aceiași dzi au ieșit o samă de capete căzăcești la el – agăsi la voroavă și cerea de la dâșșii el-agași să dea pre Constantin-vodă și să margă ei

slobodzi. Pre un păr au statut atuncea viața lui Constantin-vodă, că solii amu pozvoliiia ales Stamatenco, carele era mai mare pre cazaci. Numai cazacii sânguri den sine, den făgăduința lui Constantin-vodă că pe tot omul va de la Movilcu câte 20 de *lei*, și dânsu o samă de bani la sotnici și mai mult lui Chiașco-Sotnicul, a strigat cazacii până într-unul, chiuindu: nehai slawa nașe ne ghibnet”.

- *obroc* – rație alimentară sau băătură, care se dădea cuiva pentru un termen determinat;¹
- *orânduială* – bir, dare, impozit;²
- *leu* – monedă mare de argint turcească, a cărei valoare a variat în decursul timpului și care a circulat în Moldova sub denumirea de leu.³

¹ – „Letopisețul Țării Moldovei”, Ed.Hyperion, Chiș., 1990, pag.167, 224;

² – Ibidem, pag.192;

³ – Ibidem, pag.245.

Unități de măsură bănești

„În capulu alu dzecilea” se descrie cum leșii au trimis un sol la Țarigrad îndată ce Mustafa a devenit sultan. Însă turcii l-au primit rece ne oferindu-i măcar un scaun pentru a se așeza. „Și așteptându câtva, vădzând că nu-i dau scan, *cabonița* ce era pe dânsul învâlindu-oa, au pus și au ședzut în locu de scaun”. Salul a fost eliberat de Radul-vodă, domnitorul Munteniei și apoi la Ștefan-vodă Tomșa. În acel timp în Moldova „nemică nu s-au prilejitu, ce era țara în pace și în tot bitșugul, cât părea hiecu că nu ieste domniia acelu domnu dentâi tot în zarve. Și până la domnia lui aceasta, la toate biruri să ținea în samă la visteria împărătească câte 5000 *ughi*, lefele darabanilor”. Avea o slujbă Radul-vodă, încă din copilăria sa „cârui socotindu că nu este hirea de boierie, îl socotiia de amână, iară boierie nu-i da. El s-au rugat mitropolitului și boierilor să-i grăiască Radului-vodă pentru dânsul...Și a doa dzi l-au chematu Radul-vodă și i-au datu vătăjia de aprodzii cei de divanu nici la o domnie mai de cinste n-au fostu, cu urșinice și cu *caboniță* cu jder și mulți hulpi îmbrăcați aprodzii”.

Pentru maziliia lui Barnovschii „vezirul i-au 40 de *pungi*. Și mulți cari-i era prietini îl sfătuia să nu puie împotriva vezirului, să-i dea acei bani, să nu-i vie vreo primejdie”.

Galga, sultanul turcesc, împreună cu Hmil, hatmanul turcesc în fruntea oștilor sale au pornit spre Moldova în care domnea Vasile-vodă, care văzând atâta oaste a trimis apropiații săi și ale boierilor spre Cetatea Neamțului. Iar el s-a mutat din Iași în niște poiene din Codrii Căpoteștilor. Și „dacă au oblicit soltanul și Hmil hatmanul de fuga lui Vasile-vodă și au trimis soltanul un murzacu la Vasile-vodă. Deci Vasile-vodă dăruindu bine pre tătarul, au trimis de la sine boieri la soltan și la Hmilu-hatmanul, care au tocmitu lucrul cu soltanul, cu daruri și nu cu puțină cheltuială. Și de atuncea au legat Vasile-vodă banii ce să dau soltanilor den anu în anu și *cabanița* și câte ...*pungi* de bani”.

După înfrângerea lui Racoțchii, cneazului de Ardeal, „hanul au trimis doi agi mari ai săi, unul la împărăție și altul la Ștefan-vodă cu poruncă să iasă hanului la Țuțora înainte. Și au luat cu aceia spaimă de la Ștefan-vodă câteva *pungi* și au trecut spre Crâmu la Orhei și pe la Lăpușna. Ștefan-vodă, după trecutul hanului au venit în Iași”.

Dat fiind că Ștefan-vodă nu s-a înțeles cu Constantin-vodă referitor la răspunsul lor Porții Otomane el a scris lui Uzun Ali-bei cum că este gata să meargă cu toată oastea acolo unde va fi poruncă. Însă acest răspuns nu era din toată inima.

În același timp Constantin-vodă „s-au apucat îndată de *pungi*, să-și tocmească domnia cu bani; că era avuția lui Matei-vodă neclătită încă, cu multe pricine la împărăție, dzicându că el n-au luat domnia cu sabia sau cu nescăi oști streine, ce l-au ales țara după moartea lui Matei-vodă”.

Timuș, feciorul hatmanului Hmil „după ce au împinsu oștile lui Ștefan-vodă, au intrat în târg și s-au descălcăt în curțile cele domnești și au ședzut așea până la venirea socru-său Vasile-vodă. Iară până a sosit Vasile-vodă au prădat cazacii codrii Iașilor și scosesă fără număr viță, care apoi, dacă au sosit Vasile-vodă, pre câtă au aflatu nemâncată, tot câte un *zlotu* au datu cazacilor pre viță și au dat știre la oameni de s-au viță, pre care o au cunoscutu”.

- *pungă* – sumă de 1500 le;¹
- *ughi* – monedă de aur ungurească;²
- *zlot* – monedă de argint de valoare inferioară talerului, care a circulat în Moldova până la începutul sec.XIX;³
- *cabaniță* – mantie blăniță cu Samur și bogat împodobită.⁴

¹ – „Letopisețul Țării Moldovei”, Ed.Hyperion, Chiș., 1990, pag.101;

² – Ibidem, pag.168;

³ – Ibidem, pag.209;

⁴ – Ibidem, pag.168, 169, 200.

Alte unități de măsură

Solul leșilor, care era împuternicit să întărească pacea între Țara Leșască și turci, era „de la craiul leșescu, un om mare, anume cneazul Zbaraj din Vișnovecești cu mulțime de oameni și cu desfrânate tot podoabe, cu 300 de oameni călări, fără pedestrași pe lângă carate ce avea și pân-în vezetei îmbrăcați cu urșinice. *Ciubărâle* cu care adăpa caii, de argintu, și *cofe*, *barilce*...Întrându în Iarigrad, au pus potcoave de argintu, numai câte un cuiu bătute, la cai, anume să cadă pe uliță”.

„Împărăția Turcului avându treabă tot cu nemții pentru crăiia Ungurească, bucuroasă era, că să sfădește Ieremia-vodă, să facă oști asupra lui Mihai-vodă și diresă, ce-i cu dzicu ei arșirit, de domnie vecinică lui și semnificația lui”.

Poarta era interesată ca Ștefan-vodă și Constantin-vodă să se sfădească cu Racoții. Și vizirul văzând că „nu se apucă ei să se sfădească cu racoții și nu va face nemica cu aceasta, au statut asupra domnilor, numai să vie să sărute poala

împărăției de domnie și să-și margă iar la domnii. Atuncea s-au apucat Ștefan-vodă la Uzun Ali-bei deodată că va merge, pe de altă parte giuruia toată avuția sa, numai să-l ierte vezirul de venit la Țarigrad. Și aceia au mâncat capul apoi a lui Uzun Ali-bei, ca domnilor așa au răspunsu vezirul, că de ari împlu unul câte o casă de *galbeni* de aur, nu poate acestu lucru să nu vie aice.”

După părăsirea Iașului Vasile-vodă s-a instalat cu curtea într-o poiană din codrii Căpoteștilor, „lăsându puținei dărăbani de apărarea curții, carii, dacă au văzut mulțimea de tătari și cu cazaci amestecați, au lăsatu cu noaptea curtea pustie. Și au arsu atuncea tot orașul. Unde și unde au rămas câte o dugheniță. Curtea cea domnească, casele boierilor și tot orașul într-o *mica de ceas* cenușe au stătutu, iară mânăstirile au haladuit, că n-au vrut cazacii să dodiească, den porunca lui Hmil hatmanul, iar tătarii n-au pututu, că era și oameni cu sinețe închiși pren mânăstiri”.

„Cazacii, cum au simțit de leși că sântu, cum au început a săpa șanțuri, împrejurul taberii sale. Unii să apără de leși, alții săpa bărbătește, de arunca pământu pre căruțe, și într-o *mică de ceas* au ridicatu șanțu, deodată mie, cât era amu piedica cailor”.

Oștile lui Ghica-vodă, și ram-bei și cu un detașament de cazaci în frunte cu poleovnicul Hanenco au intrat în „Țara Brașeului”, apoi în Țara Ardealului, unde au prădat, au adus mari stricăciuni și au robit populația. De aici „au purces oștile pe mijlocul Ardealului spre scaunul acestei țări unde era de pază a curții crăiești cum dzie ei, niște haiduci, deși și curtea, și orașul Belgradul într-o *mică de ceas* au statut cenușe”.

După ce fu măzilit Ștefan-vodă Petriceicu s-a întors în catran de domnie și cu steagul la Roman de la împărăție. La Roman „petrecându Ștefan-vodă, ceeca în toate părțile, și acmu unile, apoi altele de a lui Vasile-vodă tupilate, ori odoară, ori bani. Den dzi în dzi să vădiia unile la un loc, altele în altu loc. S-au oblicit și la sluga lui credzută din boieria lui, anume Gatoaie, un *surguci* de a lui Vasile-vodă tupilat la dânsul de câtva preț, trimițandu-l pe dânsul la toate ce să lua den casa lui Vasile-vodă, pentru credință și pre sama lui era odoarale câte se lua”.

„Văzându-se saimenii și dărăbanții înșelați de Constantin-vodă, nemică din nebunia sa n-au scuzut, ce în loc au ridicat pe Hrizică-vodă anume și i-au pus *surguciu* în capu. Îndată acel Hrizică-vodă au răpedzit în toată Țara Muntenească, dându știre că den mila lui Dumnedzău au stătutu domn Țării Românești”.

- *ciubar* – vas din lemn cu capacitatea de 10-15 l pentru adăpatul cailor; deseori aninat la fântânile cu cumpănă;¹
- *cofă* – vas cu capacitatea de 1-1,5 l;²
- *barilcă* – butoiaș, vas cu capacitatea de 50-60 l;³
- *galben* – vezi § 1.3;
- *mica de ceas* – clipa, minut; într-o clipă;⁴
- *surguci* – buchet de pene răsfirate, îmbinate cu pietre scumpe ce împodobeau căciula domnească.⁵